

Professori Niklas Bruun

PAIKKATIETOJEN TEKIJÄNOIKEUDET

Maankäyttö julkaisee
professori Niklas Bruunin
Maanmittauspäivillä Espoossa
17.3.2000 pitämän esitelmän
paikkatietojen tekijän-
oikeuksista.

MITÄ OVAT PAIKKATIEDOT?

Paikkatietojen tekijänoikeuksista käytävän keskustelun lähtökohdaksi on määriteltävä mitä paikkatiedoilla tässä yhteydessä tarkoitetaan, jotta keskustelimme kaikki samoista asioista. Kysymys on Maanmittauspäivien kontekstin yhteydessä nimenomaan karttoihin liittyvistä paikkatiedoista. Laissa (2 §) maanmittauslaitoksesta (505/1991) todetaan nimenomaisesti, että Maanmittauslaitoksen tehtävänä on huolehtia kiinteistöjä ja paikkatietoja koskevien rekisterien pitämisestä.

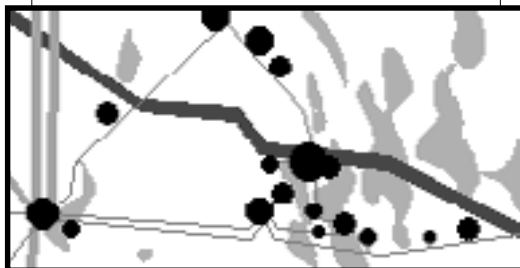
Paikkatiedoista taas löysin hienon määritelmän (1), josta en kuitenkaan viisastunut kovinkaan merkittävästi:

"Paikkatieto kuvaa kohteita tai ilmiöitä, jotka on joko suoraan tai epäsuorasti paikannettu maanpinnan suhteen." (CEN/TC 287 Geographic Information.)

"Paikkatieto on todellisuuden kohdetta ku-

vaavan sijainti-, ominaisuus- ja yhteystietojen muodostama kokonaisuus sekä tietojen laatua koskevat tiedot." (JHS 116.)

Sen selityksessä antoi kuitenkin tarkemman kuvan mistä on kysymys:

"Sisällöllisesti ja esimerkinomaisesti paikkatiedot ovat tietokonemuotoisia kartta- ja rekisteritietoja, jotka kuvaavat mm. luonnonvaroja, maan pinnanmuotoja, maankäyttöä ja -käytön suunnitelmia, maanomistusta, asutusta ja elinkeinotoimintaa, liikenne- ja yhdyskuntahuollon verkkoja sekä ympäristön tilaa. Merkityssisällöltään paikkatiedot

kuvaavat todellisuutta, sitä tarkoituksenmukaisella tavalla pelkistään ja luokitellen. Esimerkiksi tien rakentamisen ja kuljetusten suunnittelun näkökulmat tiestön tietoihin poikkeavat merkittävästi toisistaan; samoin

erimittakaavaisten karttojen julkaiseminen edellyttää erilaista mallia todellisuudesta. Paikkatieto voi kuvata sekä menneisyyttä, nykyhetkeä että tulevaisuutta. Valtaosa tietovarastoista pyrkii kuvaamaan nykyhetkeä. Esimerkiksi sää- ja ympäristöhavainnot tehdään paikannettuina päivittäin ja ne muodostavat samalla aikasarjan, jonka avulla ilmiön ajallinen ja alueellinen muutos saadaan esille. Toisaalta eri-

laiset maankäytön suunnitelmat ovat tulevaisuutta koskevaa paikkatietoa."

Pyrkimättä tyhjentävään määritelmään ja unohtamatta paikkatietonäkökulmaa (2), voidaan mielestäni oikeudellista analyysia varten karkeasti jaotella näitä tietoja esimerkiksi seuraavasti:

– maaston tai paikan luonnetta koske-

- vat tiedot (vesistöt, metsäalueet, taajamat, luonnonvarat jne.)
- maankäyttötiedot (asuinalue, teollisuusalue, luonnonsuojelualue)
- osoitenumerotiedot
- julkiset rakennukset (uimahallit, koulut ym.)
- liikenneväyliä tai teitä koskevat tiedot (teiden luokittelu)
- teiden ja paikkojen nimet.

Tällaisia tietoja voidaan merkitä karttaan käyttämällä hyväksi erilaisia symboleja ja värejä ym. Paikkatiedot voivat myös olla sijaintitietoja. NykYTEKNIKALLA voidaan esimerkiksi GPS-paikannuksen tai GSM-paikannuksen avulla paikantaa taksiautoja, kännyköiden haltijoita jne. Näihin sijaintitietoihin liittyy erityisongelmia, joita seuraavassa sivuutan.

Hyvän kartan laatiminen vaatii tarkat ja yksityiskohtaiset tiedot. Tarvittava tietomäärä on laaja ja niin rekisterinpitäjät kuin kartan laatijatkin haluavat tietenkin taloudellisesti hyödyntää aikaansaannoksiaan. Tästä onkin erikseen säädetty laissa maanmittauslaitoksesta § 5, jossa todetaan, että laitos voi periä maksuperustelain mukaisia maksuja suoritteistaan. Erikseen on asetuksessa (1631/93) säädetty, että Maanmittauslaitoksen tuottamaa karttaa tai muuta aineistoa, johon Maanmittauslaitoksella on tekijänoikeuslaissa tarkoitettu tekijänoikeus tai jota koskee sanotun lain 49 §:ssä tarkoitettu suoja, saadaan käyttää liike- tai muussa toiminnassa suorittamalla siitä maksu, josta säädetään erikseen.

Mitä tämä sitten käytännössä tarkoittaa? Asiassa ei nähdäkseni voida tyytyä seuraavaan toteamukseen: ”Eräisiin paikkatietoihin kuten karttatietoihin liittyy tekijänoikeus. Tekijänoikeus antaa sen omistajalle varsin vapaat kädet määrätä teoksen käytöstä”. (3)

TEKIJÄNOIKEUSLAIN SUOJAN KOHDE JA MUODOT

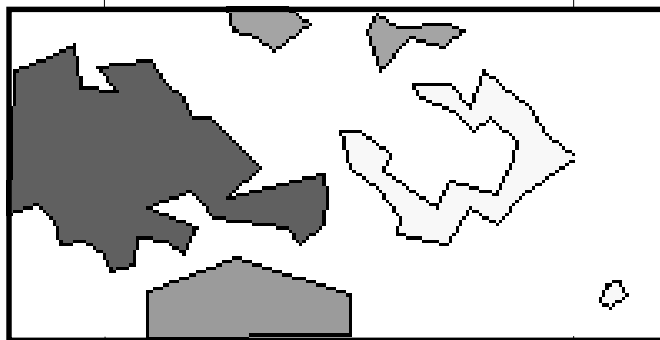
Tekijänoikeuslaki voi suojata kartta-aineistoa kolmella eri tavalla. Kartta voi ensinnäkin olla lain 1 § tarkoitettu teos, joka suojataan lain mukaan. Sen lisäksi kartta-aineistona käytetty valokuva voi olla suojattu lain 49a §:n nojalla. Kolmanneksi kartta voi olla lain 49 §:n niin sanotun luettelosuojan piirissä sen vuoksi, että siinä on yhdisteltyä suuri määrä tie-

toja taikka sen vuoksi, että se muodostaa tietokannan. Jälkimmäisissä tapauksissa kysymyksessä ei siis tarvitse olla lain teoskriteereitä täyttävä teos.

TEKIJÄNOIKEUSSUOJA. Tekijänoikeuslain 1.1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on teokseen tekijänoikeus. Esimerkiksi selittävä kirjallinen esitys, kuvataiteen tuote tai tietokoneohjelma voivat olla teoksia.

Lain 1.2 §:stä ilmenee, että myös kartta voi olla teos. Karttaa tai muuta selittävää piirustusta, joka on teos, suojataan kirjallisena teoksena. Tämä tekijänoikeussuoja ei kuitenkaan suojaa ideoita, yleisiä periaatteita tai teoksen sisältämiä tietoja, vaan näiden omaperäistä ja luovaa ilmenemismuotoa. Myöskään teoksen aihetta ja aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa ei suojata.

Tekijänoikeutta koskeva yleinen harhaluulo on, että se olisi ideoiden ja tietojen suoja, mutta se on siis nimenomaisesti

ilmaisun muodon suoja.

Milloin kartta sitten on teos. Karttojen on muiden tuotteiden tavoin oltava omaperäisiä, jotta ne olisivat teoksia ja jotta niiden tekijälle syntyisi tekijänoikeus. Kartan omaperäisyys ilmenee siinä muodossa, jolla kartan tekijä kuvaa tiettyä todellisuudessa ilmenevät seikat eli paikkatiedot. Omaperäisyys voi siis liittyä toisaalta kartan tapausittain muodostamaan kokonaiskuvaan eli ”den samlade kartbilden”, kuten Ruotsin johtava tekijänoikeuslain asiantuntija **Henry Olsson** asian ilmaisee (4). Toisaalta omaperäisyys voi liittyä niihin paikkatietojen valikoimaan, joita on yhdistetty karttaan. Digitaalisessa muodossa oleva tiedosto ei tämän vuoksi yleensä ole teos.

Suomessa on yleensä katsottu, että kartat ovat suojattuja tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan. Tähän korkein oikeus päätyi tapauksessa 1978 II 48:

”A ja B olivat kumpikin julkaisseet Suomen paikannuskartan. Kartat oli varustettu luettelolla paikannimistä, juoksevasti nume-

roidulla ympyrän kehällä ja liikuteltavalla, karttaan kiinnitettyllä osoittimella, joita käytäten paikannimet voitiin löytää kartalta. A:n kartta, jonka julkaiseminen oli aloitettu huomattavasti B:n karttaa aikaisemmin, katsottiin tosin tekijänoikeuslain suojaamaksi teokseksi mutta B:n uudempaa karttaa oli pidettävä siihen verrattuna itsenäisenä. Tekijänoikeuden loukkaamisen nojalla annettu kanne hylättiin.”

Myös tekijänoikeusneuvoston käytännössä on yleensä päädytty siihen, että kartta on suojattu teoksena (5). Olennaista on kuitenkin huomata, että suojan ulottuvuus ei välttämättä ole kovinkaan laaja. Tällä tarkoitan sitä, että tekijänoikeudesta huolimatta toinen saattaa laatia samojen paikkatietojen nojalla kartan, joka varsin paljon muistuttaa ensiksi suojattua. Kun tekijänoikeus ei suojaa tietoja, on täysin mahdollista, että kaksi toistiaan riippumatonta tekijää päätyvät samankaltaiseen tulokseen. Tämä on täysin

sallittua, koska karttaa tehtäessä on omaperäisyydelle vähemmän sijaa kuin monissa muissa teoslajeissa (6). Tekijänoikeussuoja ei ulotu elementteihin, joiden kuvaus on ulkoisen todellisuuden sanelemaa. Jos kartan laadinnassa käytettävät vaihtoehdot ovat vähissä esimerkiksi erilaisten virallismääräysten vuoksi, tulos ei ehkä olekaan teos.

Tekijänoikeus antaa erään poikkeuksin tekijänoikeuden haltijalle yksinoikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta tekijän kuolinvuodesta.

Suojattu kartta pidetään tekijänoikeuslain mielessä kirjallisena teoksena. Tämä tarkoittaa, että kaikki tekijänoikeuden mukaisen yksinoikeuden rajoitukset, jotka koskevat tekijänoikeutta, myös koskevat karttaa teoksena.

Tämä tarkoittaa muun muassa, että jokainen saa jäljentää ja valmistaa muutamia kappaleita karttaa yksityistä käyttöä varten (12 §). Karttaan ei ole tekijänoikeutta, jos kartta sisältyy lakeihin ja asetuksiin taikka julkisen viranomaisen päätöksiin ja lausumiin (9 §). Kartta, joka sisältyy viranomaispäätökseen, joka määrittelee luonnonsuojelun alueen, on näin ollen vapaasti jäljennettävissä. Sen sijaan mikäli laissa, asetuksessa tai viranomaisen päätöksessä pelkästään viitataan johonkin karttaan tämä ei tarkoita, että viitattu lähde olisi tekijänoikeudellista

suojaa vailla. Lisäksi on huomattava, että tekijänoikeus ei rajoita laissa säädettyä oikeutta saada tietoa julkisesta asiakirjasta (§ 25d). Toisaalta, jos julkiseen asiakirjaan sisältyvä kartta on suojattu tekijänoikeuslain mukaan, suoja ei lakkaa sen vuoksi, että kartta sisällytetään julkiseen asiakirjaan. Sen sijaan julkiseen asiakirjaan liittyvät käyttöoikeudet voivat rajoittaa tekijänoikeudenhaltijan oikeuksia.

Julkaistua karttaa saa myös näyttää julkisesti, sitä saa siteerata ja sen tiedot ovat vapaasti käytettävissä.

Oikeudenhaltijan olennainen oikeus on tietenkin valmistaa ja myydä karttoja. Lisäksi tekijän oikeuksiin kuuluu niin sanottuja moraalisia oikeuksia (3 §). Tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi laissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuina tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

TEKIJÄNOIKEUSLAIN 49 §:N MUKAINEN SUOJA. Tekijänoikeuslain 49 §:ssä säädetään niin sanotusta luettelosuojasta ja tietokantojen erityissuojasta. Säännöksen 1 momentin mukaan sillä, joka on valmistanut luettelon, taulukon, ohjelman

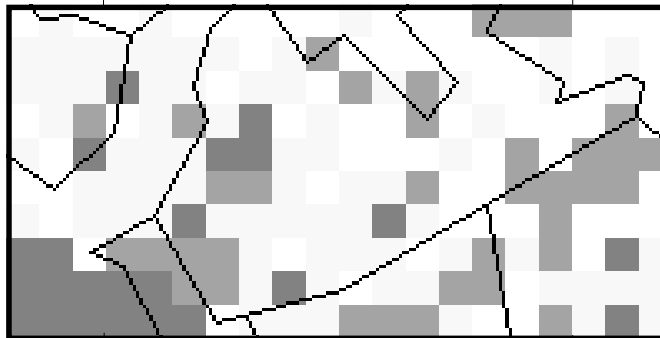
tai muun sellaisen työn, jossa on yhdisteltyä suuri määrä tietoja (luettelosuojan kohde) ja sillä, joka on valmistanut tietokannan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta (tietokantojen erityissuojan kohde), on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin.

Lain 49 §:n mukainen oikeus on voimassa kunnes 15 vuotta on kulunut työn valmistumisvuodesta taikka, jos työ saatetaan yleisön saataviin ennen mainitun ajanjakson päättymistä, siitä vuodesta, jona työ saatettiin ensimmäisen kerran yleisön saataviin. Jos työ tai sen osa on tekijänoikeuden kohteena, voidaan tietenkin tältä osin myös vedota tekijänoikeuteen.

Luettelosuojasäännös on pohjoismaiden erikoisuus, joka on sisällytetty voimassa olevaan tekijänoikeuslakiin sen säättä-

misestä lähtien vuonna 1961. Tekijänoikeuslain valmistelutöiden mukaan luettelosuojaa on tarkoitettu suojaamaan erinäisiä tuotteita, joiden aikaansaaminen vaatii tiettyä vaivaa, ammattitaitoa ja pääomaa ja jotka olematta teoksia tekijänoikeudellisessa mielessä kuitenkin ovat niitä lähellä. Luettelosuojan edellytyksenä on, että työssä on yhdisteltyä suuri määrä tietoja. Esimerkkeinä luettelosuojaa saavasta työstä voidaan mainita puhelinluettelo, almanakan nimiluettelo tai juna-aikataulu.

Tietokantojen erityissuoja lisättiin tekijänoikeuslakiin lainmuutoksella, joka tuli voimaan 1998. Lainmuutoksella tekijänoikeuslaki muutettiin vastaamaan tietokantojen oikeudellisesta suojasta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (7). Direktiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä luettelosuojaa yhtenäistettiin tietokantojen erityissuojan kanssa. Direktiivissä ”tietokannalla”

tarkoitetaan teosten, tietojen tai muiden itsenäisten aineistojen kokoelmaa, jotka on järjestetty järjestelmällisellä tavalla ja johon elektronisesti tai muulla tavoin on mahdollistettu yksilöllinen pääsy. Myös tietokanta suojataan 49 §:n mukaan, jos sen ”sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta”.

Esimerkiksi osoitetietoja sisältävä luettelo tai taulukko voi saada suojaa tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla. Tämä suoja on nimenomaan jäljentämissuojaa. Se tarkoittaa, että suoja saavan luettelon tai taulukon olennaista osaa ei saa kopioida tai saattaa yleisön saataviin suoja-ajan kuluessa. Suoja-aika on voimassa 15 vuotta siitä kun työ valmistui. Myös 49 §:n mukaisia oikeuksia rajoittavat eräät yleiset rajoitukset.

Tietokanta voi eräissä poikkeustapauksissa myös täyttää tekijänoikeuslain mukaisen teoskriteerin ja tulla suojatuksi tietokantaan sisältyvän aineiston omaperäisen valikoimisen tai järjestämisen

vuoksi teoksena.

Ei liene mitään epäilyä siitä, että myös kartta voi olla tekijänoikeuslain 49 §:n mukainen työ, joka siis on suojattu tämän lainkohdan mukaisesti. Itse asiassa on nähdäkseni niin, että paikkatietorekisterit yleensä eivät ole teoksia, vaan niitä suojataan luetteloina tai tietokantoina tekijänoikeuslain 49 §:n mukaan.

PAIKKATIETOJEN ASEMA TEKIJÄNOIKEUSLAIN KANNALTA

Yritin aluksi mainita joitakin tyyppitiedostoja, joita usein käytetään kartan laatimistyössä tai jotka sisältyvät siihen.

Ensinnäkin maaston tai paikan luonnetta koskevat tiedot voivat saada suojaa, jos niiden kerääminen on vaatinut huomattavaa panostusta. Hillakartta voi siis olla suojattu, niin ikään esimerkiksi meriveden syvyyttä kartoittava kartta. Sen sijaan pelkästään valokuvassa nähtävät tiedot esim. järvet sellaisinaan tuskin saavat suojaa.

Toiseksi maankäyttötietojen kerääminen saattaa eräissä tapauksissa olla suojaava nauttiva luettelo.

Kolmanneksi tietyn tyyppisten julkisten tai muiden rakennusten kerääminen ja karttaan merkitseminen voinee olla 49 §:n ulottuvuuden piirissä. Hypoteettinen kartta kaikista Helsingin ravintoloista ja baareista olisi kiistatta sen

tyyppinen luettelo, että se nauttisi suojaa.

Neljänneksi osoitenumerotiedosto, teiden luokitusta koskevat tiedot sekä teiden ja paikkojen nimiluettelot voinevat kaikki olla tietokantoja tai luettelosuojan piirissä.

Näissä tapauksissa joudutaan tietenkin kysymään, muodostaako jokainen luettelo oman tietokantansa tai luettelonsa. Vastaus on nähdäkseni yleensä myönteinen, mutta tietokantojen yhdistäminen lisää niiden käyttökelpoisuutta ja hyödyllisyyttä. Usein tilanne voi siis olla se, että kartta on eräänlainen kokoelmateos, johon toisaalta sisältyy teoksena pidettävä kartta, johon on liitetty kartan tarkoituksen mukainen tietokanta tai luettelo, joka on suojattu 49 §:n mukaan. Se missä muodossa tietokanta tai luettelo on tallennettu ei vaikuta suojaan. Jos tiedostoja voidaan käyttää mielekkäästi vain yhdessä, niitä on nähdäkseni arvioitava yhdessä (tietokantana ym.).

Kun totean, että paikkatietotiedostot ovat suojattuja, on kuitenkin huomattava,

että näitä tietoja saa vapaasti käyttää jokin, kunhan hän ei kopioi olennaista osaa tiedostoa. Mikä kulloinkin on olennainen osa, on vaikeasti määriteltävissä yleisellä tasolla.

PAIKKATIEDOT JA TIETOTURVALLISUUS

Lopuksi haluan viitata erääseen asiaan, joka osittain menee aiheeni ulkopuolelle.

Paikkatiedot voivat myös koskea yksityishenkilöitä ja heidän olosuhteitaan. Mainittakoon esimerkkinä osoite- tai kiinteistötiedot taikka ns. sijaintitiedot, joista mainitsin esitykseni alussa. Nämä tiedot saattavat olla henkilötietoja henkilötietolain (523/1999) tarkoittamassa merkityksessä. Henkilötiedoilla tarkoitetaan ”kaikenlaisia luonnollista henkilöä tai hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa häntä tai hänen perhettään tai hänen yhteisessä taloudessa eläviä koskeviksi”.

Henkilötietolaissa henkilötietojen käsittelyä koskevia yleisiä periaatteita ovat huolellisuusvelvoite, hyvä tietojenkäsittelytapa ja henkilötietojen käsittelyn suunnittelu. Asialliseen henkilötietojen

käsittelyyn liittyy käyttötarkoitussidonnaisuus: henkilötietoja saa käyttää tai käsitellä vain tavalla, joka ei ole yhteensopimaton käyttötarkoituksen kanssa.

Paikkatiedot, jotka samalla ovat henkilötietoja, ovat tietenkin henkilötietolain rajoitusten alaisia.

Professori Niklas Bruun,
sähköposti niklas.bruun@shh.fi

VIITTEET

1. Ks. Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunnan julkaisu ”Kansallisen tietohallinnon infrastruktuuri – lähtökohdat ja tavoitteet tietoyhteiskunnassa”. Tässä siteerattu verkko-osoitteesta www.nls.fi/ptk/infrastruktuuri.html.
2. Paikkatieto on pikemminkin näkökulma ja lähestymistapa tietoyhteiskuntaan ja yleiseen tietoinfrastruktuuriin kuin erillinen informaatiotekniikan osa-alue. Paikkatieto-näkökulmaan sisältyy kolme tärkeää lisäarvoa:
 - kohteet ja ilmiöt, joista tietoa kerätään, on paikannettu karttakoordinaatistossa, jolloin eri tahoilla kerätyt tiedot ovat sijainnin avulla yhdistettävissä ja tiedot muodostavat näin yhden loogisen kokonaisuuden
 - paikkatietotekniikka tarjoaa monia työkaluja tehokkaaseen tietojen yhdistelyyn, analysointiin ja jalostami-

seen

- paikkatieto voidaan havainnollistaa karttoina, jolloin oleellinen informaatio on nopeasti ihmisen hahmotettavissa (ks. edellä viitteessä 1 mainittu julkaisu)
3. Kansallisen paikkatiedon infrastruktuuri – lähtökohdat ja tavoitteet tietoyhteiskunnassa. osoite: www.nls.fi/ptk/infrastruktuuri/tarkist.html
 4. Ks. Olsson, Henry, Upphovsrättslagstiftningen. En kommentar (1996), 43.
 5. Ks. esim. 1990:8, 1999:5 ja 1999:6.
 6. Ks. myös Haarmann, Pirkko-Liisa, Tekijänoikeus & lähioikeudet (1999), 58.
 7. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 96/9/EY, annettu 11 päivänä maaliskuuta 1996 tietokantojen oikeudellisesta suojasta.

YHTEISTYÖN TAVOITTEET, LUONNE JA ORGANISOINTI

TIETO-yhteistyön tavoitteet on rajattu kolmeen pääavoitteeseen, jotka ovat tietohankkeprosessin *päällekkäisen työn vähentäminen, kestoajan lyhentäminen ja kustannusten säästö*. Laatuajattelun mukaisesti yhteistyötä tehdään vain niissä asioissa, jotka hyödyttävät molempia osapuolia. Kysymyksessä ei siis ole mikään rajaton kaveruussuhde. Tämä on ensiarvoisen tärkeää esimerkiksi Maanmittauslaitoksen puolueettoman viranomaistoiminnan kannalta. Myös avoimuus ulospäin mm. maanomistajiin ja heidän etujärjestöihinsä päin on luonteenomaista yhteistyölle.

Yhteistyötä toteutetaan virastotasolla vastinpariajattelun mukaisesti. Molemissa laitoksissa on nimetty TIETO-tuotevastaavat laitostason käytännön yhteistyöasioita varten. Lisäksi jokaisessa maanmittaustoimistossa ja tiepiirissä on nimetty TIETO-yhdyshenkilö tuotantotehtävien yhteistyön edistäjäksi.